

De Jovis die. — Efficacis prudentissimæque scientiæ mentis suæ fibris cati inventores, qui indesinenter sanctæ philosophiæ præsentia rerum rimare ac perscrutari non cessant de præfigurationibus tonitruum diei Jovis, prudenti investigatione ita asserunt. Testantur namque quod quotiescunque Jupiter suo in die intonat, multiplicem abundantiam frugum terræ esse venturam, uberrimamque incolarum pelagi superbam multitudinem per cunctos alveos ac turmas suas fluminum multipliciter impleturam, ipsa tonitrua præfigurant.

De Veneris die. — Nobilium didascalorum, qui pene a cunabulis inter matris philosophiæ ubera sunt lactati atque nutriti, prudentissimâ contemplatione, acutissima, varioque flore philosophicæque subtilitatis ornata ingenia, de præsentis tonitruum die B

Veneris ita statuunt. Testantur etenim omnimodis Veneris in die tonitrua si contigerint, quia vel regis interfectionem, aut validissimum bellum, multorumque stragem ociter imminere, vel multa pecora moritura esse, ipsa tonitrua præsignant.

De Sabbati die. — Philosophi, qui artificiali scientia rerum naturas atque præsentia intellectuâ speculatione subtiliter cernere, juxta sagacissimè eorum ingenii nimiam flagrantiam, conati sunt, de Saturni diei tonitruum omnibus præfigurationibus, quæ taliter investigare atque exponere dicuntur. Si enim (ut aiunt) in die Saturni tonitrua surrexerint, tonue ritque, haud longe exinde aut ingentem pestilentiam humani generis esse venturam, vel validissimum bellum venturum, ipsa tonitrua designant.

BEDÆ VENERABILIS

ANGLO-SAXONIS PRÆBYTERI

OPERA DIDASCALICA

SIVE

OMNIUM EJUS OPERUM PARS PRIMA.

SECTIO SECUNDA. — DUBIA ET SPURIA.

CUNABULA GRAMMATICÆ ARTIS DONATI

A BEDÆ RESTITUTA.

Praefatio.

Artium Donati liber ita a plerisque vitiatus est et corruptus, dum unusquisque pro libitu suo, sive ex aliis auctoribus, quod ei visum est addidit, sive declinationes aut conjugationes et cæterum hujusmodi inseruit, ut nisi in antiquis Codicibus, vix purus et integer ut ab eo est editus, reperiatur. Quod ne nos quoque fecisse videamur, qua ex causa præsentis digresserimus opusculum breviter in eliminari paginola exponendum esse censuimus. Noverunt omnes qui artis hujus ampliorem quam nos scientiam assecuti sunt quod priorem artem prædictus artigraphus ob instructionem puerorum, sub interrogacionis et responsionis specie descripserit, prout scilicet ingenii et studii sui temporis sulcicare judicavit. Verum quia nos nostrique similes a deo obtusi sumus et hebetes, ut plerumque quod regulariter vel interro-

gare vel respondere possit ignoremus, libellum hunc juxta parvitatem sensus nostri collegimus, acutioribus quidem et capacioribus minime necessarium, simplicioribus vero et minus promptis (quantum existimamus) utilem, in quo et ordinem prælati artigraphi, tam in rogando quam in respondendo tenuimus, et probationes quasdam parvulis et incipientibus necessarias ex latere copulavimus, et cætera quæ hujusmodi instructio expetere videbatur. Quatenus parvuli bonæ indolis ad istius artis se studium conferentes, ea de quibus interrogaturi essent et responsuri, ipsi sibi aliquatenus probare, et probando facilius invenire possent; et hoc quasi ludo exercitati, et exercitio excitati, ad majora et pleniora capienda, fierent promptiores.

INCIPIIT LIBER.

Partes orationis quot sunt? Octo.

Quæ? Nomen, pronomen, verbum, adverbium, participium, conjunctio, præpositio, interjectio.

Donatus quæ pars orationis est? Nomen quid est? Pars orationis cum casu, corpus aut rem proprie communiterve significans.

Nomini quot accidunt? Sex.

D Quæ? Qualitas, comparatio, genus, numerus, figura, casus.

Qualitas nominum in quo est? Bipartita est, aut enim unius nomen est, et proprium dicitur; aut multorum, et appellativum est.

Hoc nomen, proprium an appellativum? Proprium.

Unde hoc probas? Quia non multorum, sed unius **A** est.

Grammaticus est proprium an appellativum? Appellativum.

Unde hoc probas? Quia non unius, sed multorum est comparationis.

Gradus quot sunt? Tres.

Qui? Positivus, ut *doctus*; comparativus, ut *doctior*; superlativus, ut *doctissimus*.

Quæ nomina comparantur? Appellativa duntaxat qualitatem aut quantitatem significantia.

Donatus comparatur, aut non? Non.

Unde hoc probas? Quia propria nomina minime comparantur.

Bonus comparatur, an non? Comparatur.

Unde hoc probas? Quia et appellativum est, et qualitatem significat.

Quomodo? Ut *bonus*, *melior*, *optimus*.

Magnus comparatur, an non? Comparatur.

Unde hoc probas? Quia et appellativum est, et quantitatem significat.

Quomodo? Ut *magnus*, *major*, *maximus*.

Stylus comparatur, an non? Non.

Unde hoc? Quia licet appellativum sit, nec qualitatem tamen, nec quantitatem significat.

Genera nominum quot sunt? Quatuor.

Quæ? Masculinum, ut *hic magister*; femininum, ut *hæc musa*; neutrum, ut *hoc scamnum*; commune, ut *hic et hæc sacerdos*. Est præterea trium generum, quod omne dicitur, ut *hic et hæc et hoc felix*. Est et epicœnum, id est, promiscuum, ut *passer*, *aquila*.

Donatus, cujus generis nomen est? Masculini.

Unde hoc? Quia numero singulari, casu nominativo pronomen ei, vel articulus præponitur *hic*.

Quomodo? Ut *hic Donatus*.

Grammatica, cujus generis nomen est? Feminini.

Unde hoc? Quia numero singulari, casu nominativo pronomen ei vel articulus præponitur *hæc*.

Quomodo? Ut *hæc grammatica*.

Scamnum, cujus generis nomen est? Neutri.

Unde hoc? Quia numero singulari, casu nominativo pronomen ei vel articulus præponitur *hoc*.

Quomodo? Ut *hoc scamnum*.

Sacerdos, cujus generis nomen est? Communis.

Unde hoc? Quia simul masculinum femininumque significat.

Quomodo? Ut *hic et hæc sacerdos*.

Felix, cujus generis nomen est? Omnis.

Unde hoc? Quia sub una significatione tria genera comprehendit.

Quomodo? Ut *hic et hæc et hoc felix*.

Passer, cujus generis nomen est? Epicœni.

Unde hoc? Quia sub una significatione marem ac feminam comprehendit.

Quomodo? Ut *hic passer*.

Stylus fixum, an mobile nomen est? Fixum.

Unde hoc? Quia in alterum genus flecti non potest.

Sanctus, fixum an mobile nomen est? Mobile.

Unde hoc? Quia per tria genera moveri potest.

Quomodo? Ut *sanctus*, *sancta*, *sanctum*.

Rex, fixum an mobile nomen est? Nec in totum fixum, nec in totum mobile.

Unde hoc? Quod in alterum genus flecti potest per tria genera, moveri non potest.

Quomodo? Ut *rex*, *regina*.

Numeri nominum quot sunt? Duo.

Qui? Singularis, ut *hic magister*; pluraliter, ut *hi magistri*.

Donatus, cujus numeri nomen est? Singularis.

Unde hoc? Quia *Donatus* cum dico, unum, non plures, significo; similiter et de appellativis respondendum est.

Artes, cujus numeri nomen est? Pluralis.

Unde hoc? Quia *artes* cum dico, plures, non unam, significo.

Figuræ nominum quot sunt? Duæ.

Quæ? Simplex, ut *decens*, *potens*; composita, ut *indecens*, *impotens*.

Quot mox nominum componuntur? Quatuor.

Quibus? Ex duobus integris, ut *suburbanus*; ex duobus corruptis, ut *efficax*, *municeps*; ex integro et corrupto, ut *insulsus*; ex corrupto et integro, ut *nugigerulus*; aliquando ex compluribus, ut *inexpugnabilis*, *imperterritus*.

Donatus, simplex an compositum nomen est? Simplex.

Unde hoc? Quia neque ex duobus integris, neque ex duobus corruptis, neque ex integro et corrupto, neque ex corrupto et integro, neque ex compluribus est compositum.

Suburbanus, simplex an compositum est? Compositum.

Quomodo? Ex duobus integris.

Quibus? Ex *sub* præpositione, et *urbanus* nomine; utraque enim integra perseverant, cum dicimus *suburbanus*.

Municeps, simplex an compositum nomen est? Compositum.

Quomodo? Ex duobus corruptis.

Quibus? Ex *munere* nomine, et *cipio* verbo; utraque enim corrumpuntur cum dicimus *municeps*.

Insulsus, simplex an compositum nomen est? Compositum.

Quomodo? Ex integro et corrupto.

Quibus? Ex *in* præpositione, et *salsus* nomine; nam *salsus* corrumpunt, cum dicitur *insulsus*.

Nugigerulus, simplex an compositum nomen est? Compositum.

Quomodo? Ex corrupto et integro.

Quibus? *Nugas* et *gerulus*; nam *nugas* corrumpitur, cum dicimus *nugigerulus*.

Inexpugnabilis, simplex an compositum nomen est? Compositum.

Quomodo? Ex compluribus.

Quibus? *In* et *ex* præpositionibus, et *pugnabilis* nomine, et hæc omnia integra perseverant, cum dicimus *inexpugnabilis*.

Imperterritus, simplex an compositum nomen est? Compositum.

Quomodo? Ex compluribus.

Quibus? *In* et *per* præpositionibus, et *terrītus* participio: sed in præpositio corrumpitur, cum dicimus *imperterritus*.

Casus nominum quot sunt? Sex.

Qui? Nominativus, genitivus, dativus, accusativus, vocativus, ablativus.

Donatus, cujus casus nomen est? Nominativus.

Unde hoc? Quia *Donatus* cum dico, eum qui sic vocitatus est nomino.

Grammatica cujus casus nomen est? Nominativi et vocativi.

Unde hoc? Quia *grammatica* cum dico, eam rem quæ sic appellatur aut nomino prorsus, aut-voco. Et hæc quidem simpliciter dicta sint: cæterum in sententiis et plena oratione, multo expeditior de cunctis casibus responsio est, ubi prima et tertia persona verbi nominativum, secundum vocativum casum trahit, et verbalia nomina. Alia genitivo, alia dativo, alia accusativo, alia ablativo casui copulantur; ut *cano ego Virgilius*, *canit ille Virgilius*, *cane*, *Virgili*; *egeo panis*, *loquor tibi*, *voco te*, *doceor a te*, *oratore magistro utor*.

Declinantur omnia an non? Non.

Unde hoc? Quod quædam eorum sunt indeclinabilia, ut *fas*, *nequam*, quædam declinabilia, ut *magnus*, *fortis*.

Declinabilia nomina variantur omnia per omnes casus an non? Non.

Unde hoc? Quod quædam sunt aptota ut *frugit*, *sinapi*, quædam monoapta, ut *cornu*, *gelu*; quædam diapta, ut *hujus tibi ab hac tabe*; hæc *sors*; ab *hac sorte*, alia triapta, ut *musa musæ*, *musam*; alia tetrapta ut *senatus*, *senatui*, *senatum*, a *senatu*; alia

docte, doctum, o docte; alia hexaptota, ut *unus, unius, A uni, unum, o une, ab uno.*

Similiter solus *Donatus* variatur per omnes casus an non? Non.

Quid ergo est? Pentaptotum.

Unde hoc? Quia quinque casibus variatur.

Quibus? Nominativo, genitivo, dativo, accusativo, vocativo.

Quomodo? Ut *hic Donatus, hujus Donati, huic Donato, hunc Donatum, o Donate.*

Cur non annumeras ablativum? Quia similis est dativo. Unde sic enim dicimus in dativo *huic Donato*, sic et jam dicimus in ablativo *ab hoc Donato*. In hunc modum et de cæteris respondendum.

Declinabilia nomina quot declinationibus inflectentur? Quinque.

Quibus? Prima, secunda, tertia, quarta, quinta.

Ubi cognoscitur declinatio? In genitivo casu singulari.

Primæ igitur declinationis genitivi singularis, in quam syllabam desinit? In *æ* diphthongum, ut *hæc musa, hujus musæ*. Secundæ, in *i* productam, ut *hic Donatus, hujus Donati*. Tertiæ, in *is* correptam, ut *hic pater, hujus patris*. Quartæ, in *us* vel in *u* productam, ut *hic senatus, hujus senatus; hoc cornu, hujus cornu*. Quintæ, in *ei* divisas, ut *hic dies, hujus diei*.

Cujus declinationis est hoc nomen? Secundæ.

Unde hoc? Quia genitivus ejus singularis in productam desinit.

Quomodo declinatur? Nominativo *hic Donatus*, genitivo *hujus Donati*, dativo *huic Donato*, accusativo *hunc Donatum*, vocativo, *o Donate*, ablativo *ab hoc Donato*.

Cur non declinatur pluraliter? Quia propria nomina pluralitatem non recipiunt.

Grammatica quomodo declinatur? Nominativo *hæc grammatica*, genitivo *hujus grammaticæ*, dativo *huic grammaticæ*, accusativo *hanc grammaticam*, vocativo *o grammatica*, ablativo *ab hac grammatica*; et pluraliter, nominativo *hæc grammaticæ*, genitivo *harum grammaticarum*, dativo *his grammaticis*, accusativo *has grammaticas*, vocativo *o grammaticæ*, ablativo *ab his grammaticis*.

Variatur in plurali numero per omnes casus, an non? Non.

Quid ergo est? Tetraptotum.

Unde hoc? Quod quatuor casibus variatur.

Quibus? Nominativo, genitivo, dativo et accusativo.

Quomodo? Ut *hæc grammaticæ, harum grammaticarum, his grammaticis, has grammaticas*.

Cur non annumeras vocativum? Quia similis est nominativo.

Unde hoc? Sicut enim dicimus in nominativo *hæc grammaticæ*, sic dicimus in vocativo *o grammaticæ*.

Cur non annumeras ablativum? Quia similis est dativo.

Unde hoc? Sicut enim dicimus in dativo *his grammaticis*, sic et jam dicimus in ablativo *ab his grammaticis*.

Pax quomodo declinatur? Nominativo *hæc pax*, genitivo *hujus pacis*, dativo *huic paci*, accusativo *hanc pacem*, vocativo *o pax*, ablativo *ab hâc pace*.

Cur non declinatur pluraliter? Quia pluralis ejus in usu non est.

Quot litteris scribitur hoc nomen *cantor*? Sex.

Quæ ex eis sunt vocales? *a* et *o*.

Unde hoc probas? Quia et per se proferuntur, et per se syllabam faciunt.

Quæ consonantes? Cæteræ omnes.

Unde hoc? Quia per se non sonant, sed vocalibus consonant.

Quæ semivocales? *n* et *s*.

Unde hoc? Quia per se proferuntur, sed per se syllabam non faciunt.

Quot mutæ? *d* et *t*.

Unde hoc? Quia nec per se proferuntur, nec per se syllabam faciunt.

Iuno quot litteris scribitur? Quatuor.

Quæ ex eis vocales sunt? *U* et *o*.

Unde hoc? Quia et per se proferuntur, et per se syllabam faciunt.

Cur non annumeras *I*? Quia loco est posita consonantis

Unde hoc? Quia cum altera vocali jungitur.

Venus quot litteris scribitur? Quinque.

Quæ sunt ex eis vocales? *E* et *u* posterior.

Unde hoc? Quia et per se proferuntur, et per se syllabam faciunt.

Cur non annumeras *u* priorem? Quia loco est posita consonantis.

Unde hoc? Quia cum alia vocali jungitur.

Quot syllabis constat hoc nomen *Donatus*? Tribus.

Antepenultima qualis est? Longa.

Natura an positione? Natura.

Unde hoc? Quia vocali tantum in ea producitur.

Quomodo? Ut est illud:

Donatus fama notus in orbe pia.

Penultima qualis est? Similis.

Et ultima qualis est? Brevis.

Unde hoc? quia et correptam vocalem habet, et non desinit in duas consonantes, aut in unam duplicem, aut in aliquid quod sit pro duabus consonantibus.

Æs quot syllabis constat? Una.

Qualis? Longa.

Natura an positione? Natura.

Unde hoc? Quia duæ vocales in ea junguntur et diphthongum faciunt.

Quæ? *A* et *e*.

Arcus quot syllabis constat? Duabus.

Prior qualis est? Longa.

Natura an positione? Positione.

Unde hoc? Quia correpta ejus vocalis in duas desinit consonantes.

Quas? *R* et *c*.

Axis quot syllabis constat? Duabus.

Prior qualis est? Longa.

Natura, an positione? Positione.

Unde hoc? Quia correpta ejus vocalis in unam duplicem desinit.

Quam? *X*.

Adjutor et *advena* quot syllabis constant? Tribus.

Antepenultimæ eorum quales sunt? Longæ.

Natura an positione? Positione.

Unde hoc? Quia correptæ earum vocales in alteram consonantem, et alteram vocalem loco consonantis positam desinunt.

Quas? *D* et *i*, et *d* et *u*.

Major quot syllabis constat? Duabus.

Prior qualis est? Longa.

Natura an positione? Positione.

Unde hoc? Quia correpta ejus vocalis in *i* solam loco consonantis positam desinit.

Donatus igitur qui pes est? Antibacchius.

Unde hoc? Quia ex duabus longis et brevi syllaba constat.

Quot temporum est? Quinque.

Unde hoc? Quia idem pes totidem tempora occupat.

Donatianus qui pes est? Nullus.

Unde hoc? Quia transcendit numerum quatuor syllabarum.

Quid ergo est? Sinzigia.

Ex quibus pedibus fit? Ex spondeo et amphibrachi.

Unde hoc? Quia duæ syllabæ longæ in principio sitæ, spondeum faciunt. Sequentes tres, quarum prima et ultima breves, media longa est, amphibrachim reddunt.

Quot temporum est? Octo.

Unde hoc? Quia idem pedes in sinzigia coeuntes, totidem tempora occupant.

Æs, qui pes est? Nullus.

Unde hoc? Quia ex una syllaba pes nunquam fit. Quot temporum est? Duorum.

Unde hoc? Quia longa syllaba duo tempora A habet.

Donatus, quo accentu pronuntiandum est? Circumflexo.

Unde hoc? Quia in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps, si ultima brevis fuerit, penultima vero natura longa, penultima circumflectenda est.

Quomodo? Ut *Donatus*.

Fax, quo accentu pronuntiandum est? Acuto.

Unde hoc? Quia monosyllaba, quæ correptam vocalem habent, acuto accentu pronuntianda sunt.

Quomodo? Ut *fax*.

Res, quo accentu pronuntiandum est? Circumflexo.

Unde hoc? Quia monosyllaba, quæ productam vocalem habent, circumflexo accentu pronuntianda sunt.

Quomodo? Ut *res*.

Meta, quo accentu pronuntiandum est? Circumflexo.

Unde hoc? Quia in dissyllabis quæ priorem productam habuerunt, et posteriorem correptam, prior syllaba circumflectenda est.

Quomodo? Ut *meta*.

Nepos, quo accentu pronuntiandum est? Acuto.

Unde hoc? Quia in dissyllabis si posterior producta fuerit, prior syllaba acuenda est, sive illa correpta fuerit, sive producta.

Quomodo? Ut *nepos*.

Bonus, quo accentu pronuntiandum est? Acuto.

Unde hoc? Quia in dissyllabis si breves ambæ fuerint, syllaba prior acuenda est.

Quomodo? Ut *bonus*.

Tullus, quo accentu pronuntiandum est? Acuto.

Unde hoc? Quia in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps, si penultima correpta fuerit, antepenultima acuenda est.

Quomodo? Ut *Tullus*.

Metellus, quo accentu pronuntiandum est? Acuto.

Unde hoc? Quia in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps, si penultima positione longa fuerit, ipsa acuenda, et antepenultima gravi accentu pronuntianda est.

Quomodo? Ut *Metellus*.

Latebræ, quo accentu pronuntiandum est? Acuto.

Unde hoc? Quia in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps, si penultima positione longa ex muta et liquida fuerit, antepenultima acuenda est.

Quomodo? Ut *latebræ*.

Micenæ, quo accentu pronuntiandum est? Acuto.

Unde hoc? Quia in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps, si tam penultima quam ultima natura longa fuerit, penultima acuenda est.

Quomodo? Ut *Micenæ*.

Ego, quæ pars orationis est? Pronomen.

Pronomen quid est? Pars orationis quæ pro nomine posita tantumdem pene significat, personamque interdum recipit.

Pronomina quot accidunt? Sex.

Quæ? Qualitas, genus, numerus, figura, persona, casus.

Qualitas pronominum in quo est? Bipartita est, aut enim finita sunt pronomina, aut infinita.

Quæ sunt finita? Quæ recipiunt personas, ut *ego*, *tu*, *ille*.

Quæ sunt infinita? Quæ non recipiunt personas, ut *quisque*.

Quod est hoc pronomen, finitum an infinitum? Finitum.

Unde hoc? Quia recipit personam.

Quis, finitum an infinitum pronomen est? Infinitum.

Unde hoc? Quia non recipit personam.

Genera pronominum quæ sunt? Eadem fere quæ et nominum; masculinum ut *qui*, femininum; ut *quæ*, neutrum ut *quod*, commune ut *qualis*, *talis*, trium ut *ego*, *tu*.

Cujus generis est hoc pronomen? Omnis.

Unde hoc? Quia et pro masculino et pro feminino et pro neutro nomine poni potest.

Quis, cuius generis pronomen est? Masculini.

Unde hoc? Quia pro masculino tantum nomine poni potest.

Quæ, cuius generis pronomen est? Feminini.

Unde hoc? Quia pro feminino tantum nomine poni potest.

Quid, cuius generis pronomen est? Neutri.

Unde hoc? Quia pro neutro tantum nomine poni potest.

Qualis, cuius generis pronomen est? Communis.

Unde hoc? Quia et pro masculino et pro feminino genere nominis poni potest.

Ego, fixum an mobile pronomen est? Fixum.

Unde hoc? Quia in alterum genus flecti non potest.

Ille, fixum an mobile pronomen est? Mobile.

Unde hoc? Quia per tria genera moveri potest.

Quomodo? Ut *ille*, *illa*, *illud*.

Talis, fixum an mobile pronomen est? Nec in totum fixum, nec in totum mobile.

Unde hoc? Quia in alterum genus flecti potest, per tria genera moveri non potest.

Quomodo? Ut *hic talis* et *hoc tale*.

Numeri pronominum quot sunt? Duo.

Qui? Singularis, ut *hic*; pluralis, ut *hi*.

Cujus numeri est hoc pronomen [*ego*]? Singularis.

Unde hoc? Quia pro singulari tantum nomine poni potest.

Nos, cuius numeri pronomen est? Pluralis.

Unde hoc? Quia plurali tantum nomine poni potest.

Sui, cuius numeri pronomen est? Utriusque.

Unde? Quia et pro singulari, et pro plurali nomine poni potest.

Figuræ pronominum quot sunt? Duæ.

Quæ? Simplex, ut *quot*; composita, ut *quotquot*.

Est hoc pronomen simplex, an compositum? Simplex est.

Unde hoc? Quia neque ex duobus integris, neque ex duobus corruptis, neque ex integro et corrupto, neque ex corrupto et integro, neque ex compluribus est compositum.

Quisque, simplex an compositum pronomen est? Compositum.

Quomodo? Ex duobus integris.

Quibus? *Quis* et *que* pronominibus; utraque enim integra perseverant, cum dicimus *quotquot*; similiter et de cæteris ad formam nominum respondendum est.

Personæ pronominum quot sunt? Tres.

Quæ? Prima, ut *ego*; secunda, ut *tu*; tertia, ut *ille*.

Cujus personæ est hoc pronomen [*ego*]? Primæ.

Unde hoc? Quia *ego* cum dico; non te, vel alium, sed me significo.

Tu, cuius personæ pronomen est? Secundæ.

Unde hoc probas? Quia *tu* cum dico, non me, vel alium, sed te significo.

Ille, cuius personæ pronomen est? Tertiæ.

Unde hoc? Quia *ille* cum dico, non me, vel te, sed alium significo.

Casus item pronominum quot sunt? Sex, quemadmodum nominum.

Cujus casus est hoc pronomen? Nominativi.

Unde hoc? Quia pro nominativo tantum casu nominis poni potest.

Tu, cuius casus pronomen est? Nominativi et Vocativi.

Unde hoc? Quia et pro nominativo et pro vocativo casu nominis poni potest.

Inveniuntur formæ casuales in pronominibus an non? Inveniuntur.

Unde hoc? Quia alia eorum sunt non optata [*Lege* monoptyota], ut *ecum*, *ellum*; alia triptyota, ut *sui*,

sibi, se; alia tetraplota, ut *meus, mei, meæ, meum*; alia pentaplotata, ut *ille, illius, illi, illum, ab illo*.

Cur non annumeras diptota et hexaplotata? Quia nulla ejusdem modi reperiuntur pronomina.

Quid igitur est hoc pronomem [*ego*]? Tetraplotatum.

Unde hoc? Quia quatuor casibus variatur.

Quibus? Nominativo, genitivo, dativo, accusativo.

Cur non annumeras ablativum? Quia similis est accusativo.

Unde? Sicut enim dicimus in accusativo *me*, sic etiam dicimus in ablativo *a me*. Similiter et de cæteris, sicut in nomine respondendum.

Quot declinationibus pronomina inflectuntur? Quatuor.

Quibus? Prima, secunda, tertia, quarta.

Quot earum in quibus pronomibus cognoscuntur? Duæ in primitivis, et duæ in derivativis.

Primitiva pronomina quot sunt? Septem.

Quæ? *Meus, tuus, suus, noster, vester, nostras et vestras*.

Primæ igitur pronominis declinatio quæ est? Cujus genitivus et dativus *i* finitur; accusativus et ablativus, *e* producta.

Quomodo? Ut *mei, mihi, me, a me, tui, tibi, te, a te; sui sibi, se, a se*; nec inveniuntur plura hujus declinationis pronomina.

Secunda quæ est? Cujus genitivus *hujus* [Forte *us*], dativus *i* littera terminatur pro tria genera, excepto *huic*, quod differentie causa *c* accipit in dativo, ne si *hui* diceremus, non pronomem, sed interjectio putaretur.

Quomodo? Ut *ille, illius, illi; iste, istius, isti; ipse, ipsius, ipsi; hic, hujus, huic; is, ejus, ei; quis, cujus, cui, totus totius toti*; nec inveniuntur plura hujus declinationis pronomina.

Tertia quæ est? Cujus genitivus in masculino, secundam nominis declinationem sequitur, in feminino primam, in neutro item secundam.

Quomodo? Sic: *meus, mei, mea, meæ, meum, mei; tuus, tui, tua, tuæ tuum, tui; suus, sui, sua, suæ, suum, sui*, et similiter reliqua.

Quarta quæ est? Cujus inflexio tertiæ nominis declarationem sequitur.

Quomodo? Ut *nostras, nostratis; vestras, vestratis; cujas, cujatis*.

Pronomina finita sunt tria, *ego, tu, ille*; minus quam finita, septem: *ille, ipse, iste, is, hic, idem, sui*. Infinita quinque, *quis, qualis, quantus, quotus, quot*. Relativa inhnitorum, *talis, tantus, totus, tot*; et septem minus quam finita, quæ sunt infiniti pronominis responsiva. Possessiva septem: *meus, tuus, suus, noster, vester, nostras et vestras*.

Pronomina a finita feminina sunt omnia, et tam secundæ quam tertiæ declinationis; ut *illa, ipsa, ista, ea, quanta, quota, tota, mea, sua, nostra, vestra*. E finita, masculina sunt omnia, et secundæ declinationis, ut *ille, ipse, iste*. Finitum unum invenitur, *sui*, quod est omnis generis, et primæ declinationis. U finitum unum invenitur, *tu*, quod est omnis generis et primæ declinationis. As finita tria inveniuntur, *nostras, vestras, cujas*, quæ sunt omnis generis et quartæ declinationis. Quorum neutrum *e* finitur, *is* finita quatuor inveniuntur, *is, quis, qualis, talis*, et sunt quartæ declinationis, sed *is* et *quis* masculina, *qualis* et *talis* communia sunt, et neutrum in *e* mittunt. Us finita septem: *quantus, quotus, tantus, totus, meus, tuus, suus*, quæ sunt omnia masculina, mobilia, per tria genera; sed *quantus, quotus, tantus, meus, tuus, suus*, tertiæ; *totus* secundæ est declinationis. G finitum unum invenitur, masculinum, *hic*; unum femininum, *hæc*; unum neutrum, *hoc*; et differentie causa *c*, indicativo accipiunt. D finita quatuor: *illud, istud, id, quod*, et sunt secundæ declinationis. M finita undecim, *idem, ipsum, quantum, quotum, tantum, totum, meum, tuum, suum, nostrum, vestrum, eccum, ellum*, et sunt tertiæ declinationis, excepto *totum* quod est secundæ, et *eccum, ellum*, quæ minime declinantur, et accusativum tantum singularem

ac pluralem habent. Er finita duo, *noster, vester*; quæ sunt tertiæ declinationis. T finita duo, *quot, tæ*, quæ sunt omnis generis, et nullius declinationis. Quæcunque vero præter hæc pronomina inventa fuerunt, ab his composita sunt, et eorum regulas sequi debent. Primæ personæ unum, *ego*; secundæ unum, *tu*. Reliquæ tertiæ sunt, exceptis *meus, noster, primæ; tuus, vester*, secundæ personæ possessiva.

Doceo, quæ pars orationis est? Verbum.

Verbum quid est? Pars orationis cum tempore et persona, sine casu, aut agere aliquid aut pati, aut neutrum significans.

Verbo quot accidunt? Septem.

Quæ? Qualitas, conjugatio, genus, numerus, figura, tempus, persona.

Qualitas verborum in quo est? In modis et formis.

Modi qui sunt? Indicativus, ut *lego*; imperativus, ut *lege*; optativus, ut *utinam legerem*; conjunctivus, ut *cum legam*; infinitivus, *legere*; impersonalis, *legitur*.

Cujus modi est hoc verbum? Indicativi.

Unde hoc? Quia *doceo* cum dico, me aliquid docere indico.

Doce, cujus modi verbum est? Imperativi.

Unde hoc? Quia *doce* cum dico, tibi ut aliquid doceas impero.

Utinam docerem cujus modi verbum est? Optativi.

Unde hoc? Quia *utinam docerem* cum dico, ut aliquid doceam opto.

Cum doceam cujus modi verbum est? Conjunctivi.

Unde hoc? Quia *cum doceam* quando dico, ut plenum sensum efficiam, necesse est ut huic verbo alium modum jungam.

Quomodo? Ut *cum doceam, discis*.

Docere, cujus modi verbum est? Infinitivi.

Unde hoc? Quia *docere* cum dico, nec numerum, nec personam definio, nisi alio modo addito, utrumque distinguam, ut *docere volo, vis, vult; docere volumus, vultis, volunt*.

Docetur, cujus modi verbum est? Impersonalis.

Unde hoc? Quia *docetur* cum dico, a qua persona aliquid doceatur non definio, nisi additis pronomibus dicam: *docetur a me, a te, ab illo, a nobis, a vobis, ab illis*. In hunc modum de omnibus verbis per cæteros numeros et personas et tempora, facile responderi potest, quod a nobis studio brevitate omisum est.

Formæ verborum quot sunt? Quatuor.

Quæ? Perfecta, ut *lego*; meditativa, ut *lecturio*; frequentativa, ut *lectito*; inchoativa, ut *fervesco, calesco*.

Cujus formæ est hoc verbum [*doceo*]? Perfectæ.

Unde hoc? Quia *doceo* cum dico, neque meditationem, neque frequentationem, neque inchoationem actionis, sed absolute præsentem actionem significo.

Doceor, cujus formæ verbum est? Perfectæ.

Unde hoc? Quia *doceor* cum dico, neque meditationem, neque inchoationem passionis, sed præsentem passionem significo.

Lecturio, cujus formæ verbum est? Meditativæ.

Unde hoc? Quia in *urio* desinit, et meditationem futuræ actionis significat.

Lectio, cujus formæ verbum est? Frequentativæ.

Unde hoc? Quia in *tito* desinit, et frequentiam actionis significat.

Fervesco, cujus formæ verbum est? Inchoativæ.

Unde hoc? Quia in *sco* desinit, et fervoris inchoationem significat: quæ omnia facilius dignoscuntur, si singularum formarum terminationes diligentius memoriæ commendentur. Est ergo meditativæ formæ una tantum terminatio, *urio*, ut *esurio, lecturio, parturio*. Frequentativæ quatuor: in *to*, ut *clamto*; in *so*, ut *merso*; in *ao*, ut *nexo*; in *tito*, ut *lectito, dictito*. Inchoativæ, una solummodo *sco*, ut *floresco, ureasco*: quæcunque autem verba hujusmodi terminationibus et significationibus carent, perfectæ formæ absque omni ambiguitate pronuntianda sunt.

Conjugationes verborum quot sunt? Tres.

Quæ? Prima, secunda, tertia.

Prima quæ est? Quæ in indicativo modo tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, verbo activo et neutrali, *a* productum habet ante novissimam litteram, ut *amo*, *amas*. Passivo communi et deponenti antepenultimam syllabam, ut *amor*, *amaris*; et futurum tempus ejusdem modi, in *bo* et in *bor* syllabam mittit, ut *amo*, *amabo*; *amor*; *amabor*.

Secunda quæ est? Quæ in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, verbo activo et neutrali *e* productam habet ante novissimam litteram. Passivo communi et deponenti ante novissimam syllabam, ut *doceo*, *doces*; *doceor*, *doceris*; et futurum tempus ejusdem modi in *bo* et in *bor* syllabam mittit, ut *doceo*, *docebo*; *doceor*, *docebor*.

Tertia quæ est? Quæ in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, verbo activo et neutrali, *i* correptam habet, vel *i* productam, ante novissimam litteram. Passivo communi et deponenti pro *i*, littera *e* correptam habet, vel *i* productam ante novissimam syllabam, ut *lego*, *legis*, *legor*, *legeris*; *audio*, *audis*; *audior*, *audiris*. Et futurum tempus ejusdem modi in *am* et in *ar* syllabam mittit, ut *lego*, *legam*; *legor*, *legar*; *audio*, *audiam*; *audior*, *audiar*.

Ubi discerni potest, utrum *i* littera correpta sit an producta? In imperativo et infinitivo.

Quomodo? Nam correpta *i* littera in *e* convertitur; producta si fuerit, non mutatur.

Quando tertia conjugatio futurum tempus non in *am* tantum, sed etiam in *bo* mittit? Interdum cum *i* litteram non correptam habuerit, sed productam ut *eo*, *is*, *ibo*; *queo*, *quis*, *quibo*.

Cujus conjugationis est hoc verbum? Secundæ.

Unde hoc? Quia in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona *e* productam habet ante novissimam litteram, ut *doceo*, *doces*; et futurum tempus ejusdem modi in *bo* syllabam mittit, ut *doceo*, *docebo*.

Doceor, cujus conjugationis verbum est? Secundæ.

Unde hoc? Quia in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, *e* productam habet ante novissimam syllabam, ut *doceor*, *doceris*; et futurum tempus ejusdem modi in *bor* syllabam mittit, *doceor* *docebor*.

Clamo, cujus conjugationis verbum est? Primæ.

Unde hoc? Quia in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona habet ante novissimam litteram, ut *clamo*, *clamas*; et futurum tempus ejusdem modi in *bo* syllabam mittit, ut *clamo*, *clamabo*.

Clamor, cujus conjugationis verbum est? Ejusdem.

Unde hoc? Quia in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, *a* habet ante novissimam syllabam, ut *clamo*, *clamaris*; et futurum tempus ejusdem modi in *bor* syllabam mittit, ut *clamo*, *clamabor*.

Scribo, cujus conjugationis verbum est? Tertie conceptæ.

Unde hoc? Quia in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, *i* correptam habet ante novissimam litteram, ut *scribo*, *scribis*; et futurum tempus ejusdem modi in *am* syllabam mittit, ut *scribo*, *scribam*.

Unde cognoscitur quod *i* littera in hoc verbo correpta sit? Quia in imperativo et infinitivo in *e* convertitur, ut *scribe*, *scribere*.

Scribor, cujus conjugationis verbum est? Ejusdem.

Unde hoc? Quia in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, *e* correptam habet ante novissimam syllabam, ut *scribor*, *scriberis*; et futurum tempus ejusdem modi in *ar* syllabam mittit, ut *scribor*, *scribar*.

Nutrio, cujus conjugationis verbum est? Tertie productæ.

Unde hoc? Quia in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, *i* produ-

ctam habet ante novissimam litteram, ut *nutrio*, *nutris*; et futurum tempus ejusdem modi non in *am* tantum, sed etiam in *bo* syllabam mittit, ut *nutriam*, *nutribo*.

Unde cognoscitur quod *i* littera in hoc verbo producta sit? Quia in imperativo et infinitivo non mutatur in *e* correptam, sed permanet, ut *nutri*, *nutrire*.

Nutrior, cujus conjugationis verbum est? Ejusdem.

Unde hoc? Quia in indicativo modo, tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, *i* productam habet ante novissimam syllabam, ut *nutrior*, *nutriris*; et futurum tempus ejusdem modi non in *ar* tantum, sed etiam in *bor* mittit, ut *nutriar*, *nutribor*.

Genera verborum quot sunt? Quinque.

Quæ? Activa, passiva, neutra, deponentia, communia.

Activa quæ sunt? Quæ in *o* desinunt, et accepta *r* littera faciunt ex se passiva, ut *lego*, *legor*.

Passiva quæ sunt? Quæ in *r* desinunt, et ea dempta redeunt in activa, ut *legor*, *lego*.

Neutra quæ sunt? Quæ in *o* desinunt, ut activa; sed, accepta *r* littera, Latina non sunt, ut *sto*, *curio*.

Deponentia quæ sunt? Quæ similiter ut passiva in *r* desinunt, sed ea dempta, Latina non sunt, ut *luctor*, *loquor*.

Communia quæ sunt? Quæ in *r* litteram similiter desinunt, ut deponentia, sed in duas formas cadunt, patientis et agentis, ut *osculor*, *criminator*. Dicimus namque *osculor te*, *osculor a te*; *criminator te*, *criminator a te*.

Cujus generis est hoc verbum [*doceo*]? Activi.

Unde hoc? Quia in *o* desinit, et accepta *r* littera facit ex se passivum: ut *doceo*, *doceor*.

Doceor, cujus generis verbum est? Passivi.

Unde hoc? Quia in *r* desinit, et ea dempta redit in activum, ut *doceor*, *doceo*.

Sto, cujus generis verbum est? Neutri.

Unde hoc? Quia in *o* desinit, ut activum, sed, accepta *r* littera, Latinum non est; *sto* dicimus, *stor* non dicimus.

Loquor cujus generis verbum est? Deponentis.

Unde hoc? Quia in *r* desinit, sed, ea dempta, Latinum non est; *loquor* namque dicimus, *loquo* non dicimus.

Criminator, cujus generis verbum est? Communis.

Unde hoc? Quia in *r* similiter desinit, ut deponens; sed in duas formas cadit, patientis et agentis, ut *criminator te*, *criminator a te*.

Numeri verborum quot sunt? Duo.

Qui? Singularis, ut *lego*; pluralis, ut *legimus*.

Cujus numeri est hoc verbum? Singularis.

Unde hoc? Quia *doceo* cum dico, me solummodo aliquid docere significo.

Docemus, cujus numeri est? Pluralis.

Unde? Quia *docemus* cum dico, nos plures aliquid docere significo.

Figure verborum quot sunt? Duæ.

Quæ? Simplex, ut *lego*; composita, ut *negligo*.

Quot modis verba componuntur? Quatuor.

Quibus? Ex duobus integris, ut *perlego*; ex duobus corruptis, ut *efficio*; ex integro et corrupto, ut *deficio*; ex corrupto et integro, ut *offeio*; aliquando ex compluribus, ut *derelinquo*.

Est hoc verbum simplex an compositum? Simplex.

Unde hoc? Quia neque ex duobus integris, neque ex duobus corruptis, neque ex integro et corrupto, neque ex corrupto et integro, neque ex compluribus est compositum.

Perlego, simplex an compositum est? Compositum.

Quomodo? Ex duobus integris.

Quibus? *Per* præpositione, et *lego* verbum; utraque enim integra perseverant, cum dicimus *perlego*. In hunc modum et de cæteris respondendum est.

Tempora verborum quot sunt? Tria.

Quæ? Præsens, ut *lego*; præteritum, ut *legi*; futurum, ut *legam*.

Quot sunt tempora in declinatione verborum? Quinque.

Quæ? Præsens, ut *lego*; præteritum imperfectum, ut *legebam*; præteritum perfectum, ut *legi*; præteritum plusquam perfectum, ut *legeram*; futurum ut *legam*.

Cujus temporis est hoc verbum? Præsens.

Unde hoc probas? Quia *doceo* cum dico, me in præsentem aliquid docere significo. Potest et de cæteris temporibus congrua responsio fieri; sed facilius ex ipsa sui diversitate et proprietate agnosci possunt.

Personæ verborum quot sunt? Tres.

Quæ? Prima, ut *lego*? secunda, ut *legis*; tertia, ut *legit*.

Cujus personæ est hoc verbum? Primæ.

Unde hoc probas? Quia *doceo* cum dico, me aliquid docere significo.

Doces, cuius personæ verbum est? Secundæ.

Unde hoc probas? Quia *doces* cum dico, te aliquid docere significo.

Docet, cuius personæ verbum est? Tertiæ.

Unde hoc probas? Quia *docet* cum dico, non me vel te, sed alium quemlibet docere aliquid significo; sed et de hoc accidenti, et de cæteris omnibus in hac duntaxat parte orationis, multo facilius cognitio quam responsio est.

Prudenter, quæ pars orationis est? Adverbium.

Adverbium quid est? Pars orationis quæ, adjecta verbo, significationem ejus explanat atque implet.

Adverbio quot accidunt? Tria.

Quæ? Significatio, comparatio, figura.

Significatio adverbiorum in quo est? Quia sunt aut loci adverbium, aut temporis, etc., ut sequitur.

Da adverbium loci. Ut *hic*, vel *ibi*, *intus*, vel *foris*, *illuc*, vel *inde*.

Da temporis. Ut *heri*, *hodie*, *nuper*.

Da numeri. Ut *semel*, *bis*.

Negandi. Ut *non*.

Affirmandi. Ut *etiam*, *quidni*.

Demonstrandi. Ut *en*, *ecce*.

Optandi. Ut *utinam*.

Hortandi. Ut *eia*.

Ordinis. Ut *deinde*.

Interrogandi. Ut *cur*, *quamobrem*.

Similitudinis. Ut *quasi*, *ceu*.

Qualitatis. Ut *docte*, *pulchre*.

Quantitatis. Ut *multum*, *parum*.

Dubitandi. Ut *forsitan*, *fortasse*.

Personalia. Ut *mecum*, *tecum*, *nobiscum*, *vobiscum*.

Vocandi. Ut *heus*.

Respondendi. Ut *heu*.

Separandi. Ut *seorsum*.

Jurandi. Ut *vere*, *veraciter*.

Eligendi. Ut *potius*, *imo*.

Congregandi. Ut *simul*, *una*.

Prohibendi. Ut *ne*.

Eventus. Ut *forte*, *fortuito*.

Comparandi. Ut *magis*, vel *tam*.

Cujus significationis est hoc adverbium? Qualitatis.

Unde hoc? Quia *prudenter* cum dico, qualitatem profecto significo.

Quomodo? Ut *prudenter loquitur*.

Hic, cuius significationis? Adverbium est loci.

Unde hoc? Quia *hic* cum dico, locum profecto significo.

Quomodo? Ut *hic habito*.

Significationes adverbiorum localium quot sunt? Quatuor.

Quæ? In loco, ut *intus*, *foris*; de loco, ut *de*, *unde*; ad locum, ut *huc*, *illuc*; per locum, ut *hac*, *illac*.

Quid significat hoc adverbium? In loco In hunc modum et de cæteris respondendum speciebus.

Hodie, cuius significationis adverbium est? Temporis.

Unde hoc? Quia *hodie* cum dico, procul dubio tempus significo, ut *hodie lego*.

Temporalium adverbiorum differentiarum quot sunt? Tres.

Quæ? Quia aut præsens tempus ostendunt, ut *nunc*; aut præteritum, ut *heri*; aut futurum, ut *cras*.

Quid horum significat hoc adverbium? Præsens.

Non, cuius significationis adverbium est? Negandi.

Unde hoc? Quia *non* cum dico, aliquid prorsus nego.

Quomodo? Ut *non feci*, *non dixi*, *non volui*.

Quidni, cuius significationis adverbium est? Affirmandi.

Unde? Quia *quidni* cum dico, aliquid profecto affirmo, ut si quæretur ab aliquo an velim scire grammaticam, et respondeam, *quidni*.

En, cuius significationis adverbium est? Demonstrandi.

Unde? Quia *en* cum dico, aliquid profecto demonstro, ut *en agros*.

Utinam, cuius significationis adverbium est? Optandi.

Unde hoc? Quia *utinam* cum dico, aliquid prorsus opto, ut *utinam sapiens sim*, *utinam pie et benigne vivam*.

Eia, cuius significationis adverbium est? Hortandi.

Unde? Quia *eia* cum dico, aliquid omnino hortor, ut *eia lege*.

Deinde, cuius ordinis significationis adverbium est? Ordinis.

Unde? Quia *deinde* cum dico, ordinem procul dubio alicujus rei ostendo, ut si dicam: *Primum didici figuras litterarum, deinde connexiones syllabarum, postremo legendo notitiam assecutus sum*.

Cur, cuius significationis adverbium est? Interrogandi.

Unde? Quia *cur* cum dico, aliquid profecto interrogo, ut *cur ita agis?* *cur ita loqueris?*

Quasi, cuius significationis adverbium est? Similitudinis.

Unde? Quia *quasi* cum dico, quamdam similitudinem induco, ut: *Candet quasi fax, rubet quasi rosa, pallet quasi mortuus, nigrescit quasi pix*.

Multum, cuius significationis adverbium est? Quantitatis.

Unde? Quia *multum* cum dico, quantitatem profecto significo, ut *multum legit*, *multum didicit*, *multum novit*.

Forsitan, cuius significationis adverbium est? Dubitandi.

Unde? Quia *forsitan* cum dico, dubitare me aliquid ostendo, ut *forsitan melius tempus erit, forsitan lætiores dies venturi sunt*.

Mecum, cuius significationis adverbium est? Personalis.

Unde? Quia ad primam personam refertur, ut *mecum legit*; similiter *tecum*, ad secundam, ut *tecum habitat*; et *secum* ad tertiam, ut *secum cogitat*; nec non et in plurali numero ad primam personam, ut *nobiscum vivit*; et ad secundam, ut *nobiscum discit*; et ad tertiam, ut *hæsitant*, et *secum quærent*.

Heus, cuius significationis adverbium est? Vocandi.

Unde? Quia *heus* cum dico, aliquem prorsus voco, ut *heus juvenis*, *heus frater*.

Heu, cuius significationis adverbium est? Respondendi.

Unde? Quia *heu* cum adverbialiter dico, alicui me vocanti respondeo.

Seorsum, cuius significationis adverbium est? Separandi.

Unde? Quia *seorsum* cum dico, separatim aliquid fieri ostendo, ut *seorsum oves, seorsum hirci pascuntur*.

Vere, cuius significationis adverbium est? Jurandi.

Unde? Quia *vere* cum dico, aliquid juramento affirmo, ut *vere ita est, vere ita non est*.

Potius, cuius significationis adverbium est? Eligendi.

Unde? Quia *potius* cum dico, aliquid e duobus vel pluribus eligi significo, ut: *Tunicam potius volo quam pallium*, et: *Salutem potius desidero quam divitias*.

Simul, cujus significationis adverbium est? Con- A
gregandi.

Unde? Quia *simul* cum dico, duo aut quædam in unam convenisse, aut conventura esse significo, ut: *Simul venerunt, simul apud quemlibet hospitantur, simul discessuri sunt.*

Ne, cujus significationis adverbium est? Prohibendi.

Unde hoc? Quia *ne* cum dico, aliquid omnino prohibeo, ut *ne dixeris, ne loquaris.*

Forte, cujus significationis adverbium est? Eventus.

Unde? Quia *forte* cum dico, aliquid evenisse significo, ut: *Dum indicotivus pergat, forte latrones incurrit; dum celeriter operat, forte duxiter impegit.*

Magis, cujus significationis adverbium est? Comparandi.

Unde hoc? Quia *magis* cum dico, aliqua inter se omnino comparo, ut *magis iste doctus, quam ille est; et magis hic quam ille sapit.*

Comparatio adverbiorum in quo est? In tribus gradibus comparationis, positivo, comparativo, superlativo. B

Da adverbium positivi gradus. Ut *docte.*

Comparativi gradus. Ut *doctius.*

Superlativi. Ut *doctissime.*

Quæ adverbia comparantur? Quæ aut ex nomine comparativo veniunt, aut nomen ex se comparativum faciunt, ut *docte*, quia venit ex nomine comparativo, quod est *doctus*, facit *doctius, doctissime.* Et *ultra*, quia facit nomina comparativa *ulterior, ultimus.* Comparatur autem *ulterius, ultime.*

Comparatur hoc adverbium an non? Comparatur.

Unde hoc? Quia ab eo quod est *prudens*, nomine comparativo venit: comparatur ut *prudenter, prudentius, prudentissime.*

Ne, comparatur, an non? Non.

Unde hoc? Quia neque ex nomine comparativo venit, neque nomen ex se comparativum facit.

Figuræ adverbiorum quot sunt? Duæ.

Quæ? Simplex, ut *docte, prudenter*; composita, ut *indocte, imprudenter.* C

Est adverbium simplex an compositum? Simplex.

Unde hoc? Quia neque ex duobus integris, neque ex duobus corruptis, etc. Sic et de reliquis adverbis sive compositis, sive simplicibus ad formam aliarum partium respondendum est.

Docens, quæ pars orationis est? Participium.

Participium quid est? Pars orationis, partem capiens nominis, partem verbi; recipit namque a nomine genera et casus; a verbo, tempora et significationes; ab utroque numerum et figuram.

Participio quot accidunt? Sex.

Quæ? Genera, casus, tempora, significationes, numeri, figuræ.

Genera participiorum quot sunt? Quatuor.

Quæ? Masculinum, ut *hic lectus*; femininum, ut *hæc lecta*; neutrum, ut *hoc lectum*; commune tribus generibus, ut *hic et hæc et hoc legens.*

Cujus generis est hoc participium? Omnis.

Unde hoc? Quia omnia participia in *ens* vel in *ans* desinentia omnis generis habentur?

Doctus cujus generis participium est? Masculini.

Unde hoc? Quia omnia participia in *us* desinentia, masculini generis habentur.

Docta, cujus generis participium est? Feminini.

Unde? Quia omnia participia in *a* desinentia feminini generis habentur.

Doctum, cujus generis participium est? Neutri?

Unde hoc? Quia omnia participia in *um* desinentia neutri generis habentur.

Docens fixum an mobile participium est? Fixum.

Unde hoc? Quia in alterum genus flecti non potest.

Lectus, fixum an mobile participium est? Mobile.

Unde hoc? Quia in alterum genus flecti potest, ut *lectus, lecta, lectum*, et omnia participia in *us* finita mobilia sunt.

Casus participiorum quot sunt? Sex.

Qui? Nominativus, ut *hic legens*; genitivus, ut *hujus legentis*; dativus, ut *huic legenti*; accusativus, ut *hunc legentem*; vocativus, ut *o legens*; ablativus, ut *ab hoc legente.*

Cujus casus est hoc participium? Nominativi et vocativi.

Unde hoc? Quia vel ad tertiam, vel ad secundam personam verbi refertur, ut *docens proficit, docens proficis.* Verum et in hac parte, et in pronomibus, sicut in nomine præmonuimus, casuum proprietates melius ex aliarum partium connexionem, in sententiis et plena oratione probantur.

Tempora participiorum quot sunt? Tria.

Quæ? præsens, ut *legens*; præteritum, ut *lectus*; futurum, ut *legendus.*

Cujus temporis est hoc participium? Præsentis.

Unde hoc? Quia omnia participia in duas desinentia consonantes præsentis temporis habentur.

Doctus, cujus temporis participium est? Præteriti.

Unde hoc? Quia omnia participia in *tus* desinentia pariter temporis habentur. Similiter in *sus* et in *xus*, ut *læsus, nexus.*

Docturus, cujus temporis participium est? Futuri.

Unde hoc? Quia omnia participia in *rus* desinentia, futuri item temporis habentur. Similiter in *dus*, ut *legendus, docendus.*

Significationes participiorum in quo sunt? Quia ab activo verbo duo participia veniunt, præsens et futurum, ut *legens, lecturus.* A passivo duo, præteritum et futurum, ut *lectus, legendus.* A neutro, duo, sicut ab activo, præsens et futurum, ut *stans, staturus.* A deponenti tria: præsens, præteritum et futurum, ut *loquens, locutus, locuturus.* A communi, quatuor: præsens, præteritum, et duo futura, ut *criminans, criminatus, criminaturus, criminandus.*

Cujus significationis est hoc participium? Activæ.

Unde hoc? Quia ab eo quod est *doceo*, activo verbo, derivatur. Similiter et de cæteris significationibus respondendum est.

Numeri participiorum quot sunt? Duo.

Qui? Singularis, ut *hic legens*; pluralis, ut *hi legentes.*

Cujus numeri hoc est participium? Singularis.

Unde hoc? Quia *docens* cum dico, unum docentem, non plures significo; et *docentes* cum dico, plures docentes, non unum significo.

Figuræ participiorum quot sunt? Duæ.

Quæ? Simplex, ut *legens*; composita, ut *negligens.*

Est hoc participium simplex, an compositum? Simplex.

Unde hoc? Quia neque ex duobus integris, et cætera, sicut in superioribus partibus demonstrata sunt.

Inveniuntur formæ casuales in participiis, an non? Inveniuntur.

Quæ? Triptota in omnibus formis et neutralibus, ut *docta, doctæ, doctam*: *docto, doctito.* Pentaptota in omnibus masculinis, ut *lectus, ti, to, tum, te*; et in omnibus omnis generis participii, ut *legens, tis, ti, tem, a legente*; cæteris formis carent participia.

Quot declinationibus inflectuntur? Tribus.

Quibus? Feminina omnia prima; masculina et neutralia, secunda; omnis generis, tertia.

Da declinationem participii, etc

Ast, quæ pars orationis est? Conjunctio.

Conjunctio quid est? Pars orationis adnectens ordinansque sententiam.

Conjunctioni quot accidunt? Tria.

Quæ? Potestas, figura, ordo.

Potestas conjunctionum quot species habet? Quinque.

Quas? Copulativas, disjunctivas, expletivas, casuales, rationales.

Da copulativas. *Et, que, at, atque, ac, ast.*

Da disjunctivas. *Aut, ve, vel, ne, nec, neque.*

Da expletivas. *Quidem, equidem, saltem, videlicet,*

quanguam, quamvis, quoque, aut, porro, porro autem, tamen.

Da casuales. *Si, etsi, etiamsi, siquidem, quando, quandoquidem, quin, quinetiam, et quatenus, sin, seu, sive, nam, namque, ni, nisi, nisi si, si enim, etenim, ne, sed, interea, licet, quamobrem, præsertim, item, itemque, cæterum, alioquin, præterea.*

Da rationales. *Ita, itaque, enim, enimvero, quia, quapropter, quoniam, quoniam quidem, quippe, ergo, ideo, igitur, scilicet, videlicet, propterea.*

Cujus speciei est hæc conjunctio? Copulativæ. Unde hoc? Quia copulat tam verba quam sensum.

Aut, cujus speciei conjunctio est? Disjunctivæ.

Unde hoc? Quia sensum disjungit, licet verba copuletur et jungat.

Quidem, cujus speciei conjunctio est? Expletivæ.

Unde hoc? Quia ad explendum vel sensum vel ornatum sententiæ interponitur.

Si, cujus speciei conjunctio est? Casualis.

Unde hoc? Quia causam præcedentem significat.

Enim, cujus speciei conjunctio est? Rationalis.

Unde hoc? Quia rei præcedentis rationem reddit.

Figuræ conjunctionum quot sunt? Duæ.

Quæ? Simplex, ut *nam*; composita, ut *namque*.

Est hæc conjunctio simplex an composita? Simplex.

Unde hoc? Quia neque ex duobus integris, neque ex duobus corruptis, etc., sicut in aliis partibus demonstrata sunt.

Ordo conjunctionum in quo est? Quia aut præpositivæ conjunctiones sunt, ut *at, ast*; aut subjunctivæ, ut *que, aut*; aut communes, ut *et, igitur*.

Cujus ordinis est hæc conjunctio? Præpositivi.

Unde hoc? Quia semper in oratione præponitur.

Que, cujus ordinis conjunctio est? Subjunctivi.

Unde hoc? Quia semper in oratione subjungitur.

Igitur, cujus ordinis conjunctio est? Communis.

Unde hoc? Quia semper in oratione ad votam uniuscujusque vel præponitur, vel subjungitur. Sciendum est conjunctiones copulativas, ordinis præpositivi esse tres, *at, ac, ast*. Subjunctivi, unam, *que*; communis, *et, atque*. Disjunctivas ordinis præpositivi, duas, *aut, ne*. Subjunctivi unam, *ve*; communis tres, *que, ne, ve*. Expletivas ordinis præpositivi, unam, *porro, autem*; subjunctivi tres, *quidem, quoque, autem*; communis septem, *equidem, saltem, videlicet, quanguam, quamvis, porro, tamen*. Casualis ordinis præpositivi quatuordecim, *etsi, etiamsi, quin, sin, seu, sive, ni, nisi si, si enim, quamobrem, præsertim, itemque, cæteram, alioquin*. Communis quatuordecim, *siquidem, quandoquidem, quinetiam, quatenus, nom, namque, nisi, etenim, ne, sed, interea, licet, item, præterea*. Rationalis ordinis præpositivi, unam, *enimvero*. Communis quatuordecim: *itaque, enim, quia, quapropter, quoniam, quoniam quidem, quippe, ergo, ideo, igitur, scilicet, videlicet, propter, idcirco*.

Ad, quæ pars orationis est? Præpositio.

Præpositio quid est? Pars orationis, quæ præposita aliis partibus orationis, significationem earum aut complet, aut mutat, aut minuit.

Præpositioni quid accidit? Unum.

Quid? Casus tantum.

Quot? duo.

Qui? Accusativus et ablativus.

Da præpositiones casus accusativi. *Ad, apud, ante, adversum, cis, citra, circum, circa, contra, erga, extra, inter, intra, infra, juxta, ob, pone, per, prope, sed enim, post, trans, ultra, præter, propter, supra, usque, penes.*

Quomodo? Dicimus enim, *ad patrem, apud villam, ante aedes, adversum inimicos, cis Rhenum, citra forum, circum vicinos, circa templum, contra hostem, erga propinquos, extra terminos, inter naves, intra mœnia, infra tectum, juxta macellum, ob augurium, pone tribunal, per parietem, prope fenestram, secundum fores, post tergum, trans ripam, ultra fines, præter officium, propter rem, supra cælum, usque oceanum, penes arbitros.*

Da præpositiones casus ablativi. *À, ab, abe, cum, coram, clam, de, e, ex, per, pæ, palam, sine, absque, tenus.*

Quomodo? Dicimus enim, *a dōmo, ab homine, abs quolibet, cum exercitu, coram testibus, clam custodibus, de foro, e jure, ex præfectura, pro clientibus, pæ timore, palam omnibus, sine labore, absque injuria, tenus jube, quod nōs dicimūs pubetenus.*

Da utriusque casus præpositiones. *In, sub, super, subter.*

In et *sub*, quando accusativo casui junguntur? Quando vel nos, vel quoslibet, in locum ire, isse, ituros esse significamus.

Quando ablativo? Quando vel nos, vel quoslibet in loco esse, fuisse, futuros esse significat.

Da hujus rei exempla. In accusativi casus: *Itur in antiquam silvam.* In ablativi casus: *Stans celsa in puppi.* Sub accusativi casus: *Postesque sub ipsos Nituntur gradibus.* Sub ablativi casus:

Arma sub adversa posuit radiantia quercu.

Super, quam vim habet? Ubi locum significat, magis accusativo casui servit, quam ablativo; ubi mentionem alicujus facimus, ablativo tantum.

Quomodo servit casui accusativo locum significans?

Ut *Sæva sedens super arma.*

Quando ablativo?

Sedibus optatis gemina super arbore sidunt

Et,

Flores super viridi. Sunt nobis mitia poma.

Quomodo servit ablativo? Quando mentionem alicujus facimus, ut:

Multa super Priamo rogans, super Hectore multa.

In, quam vim habet? Etiam tum accusativo casui servit, cum significat contra; ut, *in alterum, in desertorem.*

Subter, quam vim habet? Eandem quam superiores, ad locum et in loco significantes.

Quomodo servit accusativo, ad locum significans?

Ut:

Fluminaque antiquos subter labentia muros.

Quomodo ablativo significans in loco? Ut:

Ferre jubet subter densa testudine casus.

Cujus casus est hæc præpositio? Accusativi.

Unde hoc? Quia casui accusativo semper in oratione præponitur.

Quomodo? Ut *ad patrem*. Sic et de cæteris accusativi casus præpositionibus respondendum.

Ab, cujus casus præpositio est? Ablativi.

Unde? Quia casui ablativo semper in oratione præponitur.

Quomodo? Ut *ab homine*. Sic et de cæteris ablativi casus præpositionibus respondendum.

In, cujus casus præpositio est? Utriusque.

Unde hoc? Quia tam accusativo quam ablativo casui semper in oratione præponitur.

Quomodo accusativo? Ut *itus in antiquam silvam.*

Quomodo ablativo? Ut *stans celsa in puppi.*

Cujus casus est *in*, hoc loco? Illius vel illius. Sic et de cæteris utriusque casus præpositionibus respondendum.

Quæ præpositiones sunt, quæ dictionibus serviunt, et separari non possunt? *Di, dis, re, se, am, con.*

Quomodo? Dicimus enim, *diduco, distaho, recipio, servabo, amplector, congredior.*

Habet hæc præpositio cum eis aliquam communionem, an non? Non.

Unde? Quia separari potest.

Quomodo? Ut *ad patrem.*

Quæ sunt quæ jungi non possunt? *Apud et penes.* Habet hæc præpositio cum eis aliquam communionem, an non? Non.

Unde hoc? Quia jungi potest.

Quomodo? Ut *addo.*

Quæ junguntur et separantur? Cæteræ ferme omnes.

Habet hæc præpositio cum eis aliquam communionem, an non? Habet omnino.

Unde hoc? Quia, ut supra responsum est, et jungitur et separatur. Sciendum vero accusativas præpositiones quæ jungi possunt esse undecim. *Ad*, ut *admoneo*; *ante*, ut *antecedo*; *circum*, ut *circumeo*; *circa*, ut *circumcirca*; *contra*, ut *contradico*; *inter*, ut *interdico*; *ob*, ut *oberro*; *per*, ut *permitto*; *post*, ut *postpono*; *trans*, ut *transfero*; *præter*, ut *præterfluo*.

Quæ jungi non possunt? Quindecim. *Apud*, *adversum*, *cis*, *citra*, *erga*, *extra*, *infra*, *juxta*, *prope*, *secundum*, *ultra*, *propter*, *supra*, *usque*, *penes*. Sed ex his duas tantum Donatus assignat, *apud* et *penes*; cæteras idcirco prætermisisse videtur, quia magis adverbialiter sunt; unde et pleræque earum comparisonem recipiunt, et verbis adjectæ, sine casibus proferuntur; nam comparisonem recipiunt, ut *citra*, *citerius*, *citime*, unde etiam nomen *citerior*, *citimus* derivatur. Similiter *extra*, *exterior*, *extimis*, vel *extremus* derivatur. Similiter *supra*, *superius*, *supreme*, unde etiam nomen *superior*, *supremus* derivatur. Verbis bene adverbialiter junguntur, ut *citra habitat*, *extra jacet*, *infra latet*, *juxta sedet*, *prope incedit*, *ultra progreditur*, *supra conscendit*, et *jubet usque morari*, et *usque ambo defessi simus*. Denique *adversum* et *secundum*, manifeste nomina loco adverbiorum vel præpositionum posita dignoscuntur, quarum partium plurima similitudo et quædam videtur esse germanitas, ut et præpositiones in adverbialiter et adverbialiter in præpositiones frequentissime transeant. Item ablativi casus præpositiones, quæ jungi possunt, sunt octo: *a*, ut *amitto*; *ab*, ut

abnego; *abs*, ut *abstraho*; *de*, ut *demulceo*; *e*, ut *emitto*; *ex*, ut *exeo*; *pro*, ut *protego*; *præ*, ut *præfero*. Quæ jungi non possunt, septem: *cum*, *coram*, *clam*, *palam*, *sine*, *absque*, *tenus*. Quæ si quis scire desiderat, quantam cum adverbialiter habeant vicinitatem, legat Prisciani de præpositione tractatus. Item utriusque casus præpositiones omnes jungi possunt: *in*, ut *incolo*; *sub*, ut *subsisto*; *super*, ut *superpono*; *subter*, ut *subterjaceo*.

Evax, quæ pars orationis est? Interjectio.

Interjectio quid est? Pars orationis significans mentis affectum voce incondita.

Interjectioni quid accidit? Tantum significatio.

Significatio interjectionis in quo est? Quia aut lætitiæ significamus, ut *evax*, aut dolorem, ut *heu*, aut admirationem, ut *pape*, aut metum, ut *atat*, et si qua sunt similia.

Cujus significationis est hæc interjectio? Lætandi.

Unde hoc? Quia *evax* cum dicimus, lætari nos profecto significamus.

Heu, cujus significationis interjectio est? Dolendi.

Unde hoc? Quia *heu* cum dicimus, dolere nos prorsus significamus.

Pape, cujus significationis? Interjectio est admirandi.

Unde hoc? Quia *pape* cum dicimus, aliquid profecto miramur.

Atat, cujus significationis interjectio est? Metuendi.

Unde hoc? Quia *atat* cum dicimus, aliquid nos metuere significamus. Sunt et aliæ plurimæ interjectionum significationes, quæ tamen ex his quatuor veluti quibusdam perturbationum fontibus, dimanare noscuntur.

DE OCTO PARTIBUS ORATIONIS

LIBELLUS.

Partes orationis sunt octo. Nomen, pronomen, verbum, adverbium, participium, conjunctio, præpositio, interjectio. Ex his duæ sunt principales partes orationis, nomen, verbum. Latini articulum non adnumerant, Græci interjectionem. Multi plures, multi pauciores partes orationis putant; verum ex his omnibus tres sunt, quæ sex casibus inflectuntur: nomen, pronomen et participium. Nomen est pars orationis, cum casu corpus aut rem proprie communiterve significans. Proprie, ut *Roma*, *Tiberis*; communiter, ut *urbs*, *flumen*. Nomini accidunt sex: qualitas, comparatio, genus, numerus, figura et casus. Nomen, unius nominis appellatio, multarum vocabulum est rerum, sed modo nomina generaliter dicimus. Qualitas nominum bipartita est; aut enim propria sunt nomina, aut appellativa. Propriorum nominum, secundum Latinos, quatuor sunt species: prænomen, nomen, cognomen, agnomen, ut *Publius Cornelius Scipio Africanus*. Communia prænomina aut singulis litteris notantur, ut *C. Cæsar*, *L. Catilina*, aut binis, ut *Gn. Pompeius*, aut trinis, ut *Sex. Roscius*. Appellativorum multæ sunt species; alia enim sunt corporalia, ut *pietas*, *justitia*, *dignitas*; alia sunt primæ positionis, ut *mons*, *schola*; alia derivativa, ut *Montanus*, *scholasticus*; alia diminutiva, ut *monticulus*. Diminutivorum nominum tres sunt gradus, quorum forma quo magis minuitur, crescit sæpe numerus syllabarum. Sunt etiam quædam diminutiva, quorum origo non cernitur, ut *fabula*, *macula*, *tabula*, *vinculum*. Sunt nomina tota Græcæ declinationis, ut *Temesto*, *Calypso*, *Pan*. Sunt tota conversa in Latinam regulam: *Polydectes*, *Pollux*, *Odysseus*, *Ulysses*. Sunt inter Græcam Latinamque formam, quæ netha appellantur, ut *Achilles*, *Agamemnon*. Sunt alia nomina quæ una appellatione

plura signant, ut *nepos*, *acies*, *aries*. Sunt etiam alia synonyma vel polyonymata, ut *terra*, *humus*, *tellus*, *ensis*, *mucro*, *gladius*. Alia patronymica, ut *Pelides*, *Atrides*. Hæc et ab avis et patribus sæpe fiunt. In his quæ Græca sunt, sive mascula, sive femina fuerint, Græcam magis servabimus regulam. Alia horum mascula, aut in *des* exeunt, ut *Atrides*, ab *Atreo*, aut in *lius*, ut *Pelias*, à *Peleo*; aut in *ion*, ut *Nereion*, a *Nereo*. Feminina autem in *is* exeunt, ut *Atheis*; aut in *as*, ut *Pelias*; aut in *ne*, ut *Nerine*. Sunt alia thetica, id est possessiva, quæ in *ius* exeunt, ut *Evandrius ensis*, *Agamemnoniæ*, *Mycenæ*; alia mediæ significationis, et adjecta nominibus, ut *magnus*, *fortis*. Dicimus enim, *magnus vir*, *fortis exercitus*. Hæc etiam epitheta dicuntur. Alia qualitatis, ut *bonus*, *malus*; alia quantitatis, ut *magnus*, *parvus*; alia gentis, ut *Græcus*, *Hispanus*; alia patriæ, ut *Thebanus*, *Romanus*; alia numeri, ut *unus*, *duo*; alia ordinis, ut *primus*, *secundus*. Sed *primus* de multis; de duobus *prior* dicitur; sicut et de duobus *alterum* dicimus; ita de multis *alium*. Sunt alia ad aliquid dicta, ut *pater*, *frater*; sunt alia ad aliquid quodammodo se habentia, ut *dexter*, *sinister*. Hæc et comparativum gradum admittunt, ut *dexterior*, *sinisterior*. Sunt alia generalia, ut *corpus*; alia specialia, ut *lapis*, *homo*, *lignum*; alia facta de verbo, ut *doctor*, *factor*, *lector*; alia similia participiis, ut *demens*, *sapiens*, *potens*; alia verbis similia, ut *comedo*, *palpo*, *contemplator*, *speculator*.

Comparisonis gradus sunt tres: positivus, comparativus, et superlativus. Positivus, ut *fortis*; comparativus, ut *fortior*; superlativus, ut *fortissimus*. Sed comparativus gradus generis est semper communis. Comparantur autem nomina quæ aut qualitatem aut quantitatem significant, sed non omnia